

To Bidrag til Kiøbenhavns Historie.

(Meddeelte af G. Molbech.)

I.

En samtidig Efterretning om Forsvarstyrken og dens
Fordeling under den svenske Storm paa Kiøbenhavn,
den 11te Februar 1659.

Det stolteste og mest lysende Parti i Kiøbenhavns hele Historie er uden Modsigelse denne Hovedstads Beleiring, og Forsvar imod den svenske Konge Carl den Tiende, 1658—1660. Det forener en glimrende heroisk og romantisk Charakter med en i politisk og militair Henseende ikke mindre interessant og mærkelig Beskaffenhed. Denne Beleiring, i sin Begyndelse, i sin Katastrophe (Stormen), i sin Udgang og sine Følger, var en Begivenhed, som i politisk Vigtighed neppe har sin Lige i den danske Historie; eller kun har fundet den i vore Dage ved den mandige og seierlige Tapperhed, hvormed et tredie Forsøg paa at opløse og tilintetgjøre den danske Stat blev afvæist. Anden Gang var det Carl Gustav, hvis Mand, Talenter og Klogskab dog ikke kunde tæmme hans Lidenskab for Krig og Erobring, og som, beruset af sin Lykke i Vinteren 1658, fortrød den roskildske Fred og besluttede, ved Kiøbenhavns Erobring at lægge Grunden til et skandinavisk Monarkie, og sætte Frederik III. paa Pensions. Rusland og Polen havde han kunnet byde Spidsen; men det lille Danmark blev for Carl Gustav, hvad Spanien i vort Aarhundrede blev

for Napoleon. Det satte Maalet for Kong Carls krigeriske Løbebane, og brød den glimrende Række af hans Seiervindinger. De militaire Feil, han begik, da han efter den roskildske Fred havde fornyet Krigen, og anden Gang, som Herre over hele Danmark, vilde krone sit Værk med Hovedstadens Indtagelse, vare allerede i den Tid i Dine faldende; og de maa blive end mere opklarede, jo nøiere man gjør sig bekiendt med Krigen og Beleiringens Historie.

Hvad den sidste angaaer, da er det vel for længe siden erkendt og afgjort, at Hovedstadens Befæstning og Forsvar omtrent var i ligesaa ussel Tilstand, da den svenske Konge rykkede op imod Kiøbenhavn, som Forsvarsvæsenet overalt i Danmark, da Carl Gustav fra Polen brød ind i Hertugdømmerne og Jylland, i en Haandevending gif over Iisbroen og Smaaøerne, og befalede som Herre i Siælland, da man knap troede ham i Fyen. Man havde havt Tid nok i Sommeren 1658 til at hjælpe paa Kiøbenhavns Fæstningsværker; men Ingen havde tænkt derpaa efter den Roskildske Fred. Men da Kong Carl standjede i sit Fremtog ved Balby, var det ligesom hans forvovne Tapperhed pludselig var bleven lammet, eller som hans uforfærdede Mænd og militaire Genie var falden i Slummer. Han betænkte sig paa et pludseligt Angreb paa Staden — og dermed vendte ogsaa hans Lykke ham Ryggen. Med eet vaaguede Raskhed, Hurtighed, Mod og dristig Tapperhed hos Kiøbenhavns indsluttede Befolkning. Følgerne heraf og Udfaldet kiender Enhver; men Beleiringens Historie i sin Heelhed — et af de interessanteste, mest lønnende monographiske Væmner for en alvorlig og begavet dansk Historiker — er endnu efter henved 200 Aars Forløb ikke skreven.

Man er bleven vant til at betragte disse Begivenheder som noget af det mest bekiendte i vor nyere Historie; og dog

savner man overalt den overfluelige Genhed og fuldstændige Heelhed i Beretninger om Beleiringen; man fattes Kundskab om mange væsentlige Omstændigheder, og savner enkelte Oplysninger, baade fra den militaire, statistiske og politiske Side. En heel Deel Kilder til denne Historie ere endnu ikke bekiendte eller benyttede; dertil hører ogsaa en Beretning¹⁾ om det i Begyndelsen af Februar 1658 oprettede frivillige Compagnie af tildeels tydske Kiøbmands- og Kræmmer-svende, Skrivere Barbeersvende og Kieldersvende hos Wiinhandlere m. fl., af hvilke den 12te Februar i alt 115 Personer navnlig indtogede sig, og Dagen derpaa valgte sig selv deres Capitain, (Andreas Borris) en Lieutenant, en Færrik, 4 Sergeanter, og 13 Corporaler. Dette Compagnie blev den 14de Februar paa Slotspladsen mønstret af Stadshauptmand Turesen, i Nærværelse af Kongen selv, ledsaget af Feltmarskal Eberstein, Generallieutenant Hans Schack, og flere høie Officerer; hvorpaa Compagniet strax fik sin Post anvist paa Bolden; nemlig en Courtine nærmest „den gamle Nørre Port“. Paa Marschen derhen forstærkedes Compagniet med 13 Guldsmedsvende, som tilbød at ville stille sig under samme Fane og Capitain, hvilket strax blev modtaget, og disse Svende valgte sig da selv en Corporal. Compagniet mødte siden igien ved Middagstid paa Bolden for at arbejde paa Brystværnet, „der paa denne Courtine ikke havde en halv Mand's Høide“. Skiondt Jorden af den stærke Frost var saa haard som Steen, kom man dog i to Dage saa vidt, ved flittig at bruge Haffer og Spader, at Brystværnet blev sat i temmelig god Forsvars-

¹⁾ Titelen er: „Compagnie-Buch, von samptlichen Kauff- und Krämer-Gesellen, freywillig zur Defension dieser Statt Copenhagen auffgerichtet, den 6. Februarii Anno 1658.“ Den her benyttede Afskrift udgjør omtrent 90 Folio-Sider, og slutter med den 4de April 1659, og med 85 paa den Tid underteegnede Navne.

fiand; hvorfor Compagniet ogsaa fik Berømmelse. Paa mange andre Steder — siges der — var Bolden endnu langt flettere forsynet, ja endog reent uden Brystværn; og man hialp sig der for det meste med tomme Lønder og Fade, som man fyldte med Hestegjødning, o. s. v.

Beretningen om Compagniets videre Deeltagelse i Stadsens Forsvar under den fornyede Beleiring indeholder vel kun faa ubekjendte Omstændigheder af nogen Betydning; men kan dog ved adskillige Leiligheder bidrage til at udfylde et eller andet Billede af Beleiringens Scener, eller forøge andre Beretninger med enkelte Træk. Man seer f. Ex. at Kræmmerpændenes Compagnie maatte ogsaa i August 1658, da de kom til Bolden paa en anden Post, end forrige Gang, begynde med at befæste deres halve Courtine (ved den anden halve maatte Studenterne hjælpe til) med Stormpæle, Standseskurve, m. m. og da dette var bragt i Stand, byggede hvert Corporalskab, efterat de i 6 Dage og Nætter havde maattet ligge under aaben Himmel „med Gevær i Armen“, sig en Hytte paa Bolden, hvortil man maatte hente sig Materialier i de halv afbrændte Huse og ødelagte Haver udenfor Staden. Dette skeete ikke uden Fare, da de Svenske allerede havde besat Gamle Varteu og Ravnshøj, m. m. I øvrigt er den her omhandlede Beretning eller Dagbog affattet i en baade pedantisk, og slet Stil og Sprogform; den har Præg af at tilhøre en uvidende og udannet Forfatter, som det kun kemmer til Fordeel, at han har skrevet som nærværende Dienvidne; men som det synes i en temmelig indskrænket Erfaringskreds. Et Tillæg, som dette Haandskrift har, er imidlertid af den Bessaffenhed, at det kan fortjene fuldstændig Meddelelse, da det neppe andensteds i denne Form har været trykt. Det giver en uoiagtig, for Beleiringens Historie ikke u vigtig Beretning om den hele Forsvarsstyrkes Fordeling under Stormen, paa Bolden og Bastionerne,

hvilke derhos navngives,²⁾ tilligemed Antallet af det Skydt, hvormed Bærkerne vare besatte. Man seer heraf, hvor betydeligt dette har været; og Haandskriftets Forfatter omtaler ogsaa paa et andet Sted hvor rigeligt Kongens Toihuus ved Beleiringens Begyndelse var fyldt med Kanoner og andre Vaaben; ligesom han beretter, at Batterierne paa Bastionerne hyppigen vare forsynede med dobbelt, eller Reserve-Skydt, for at kunne lade og fyre desto hurtigere. Desuagtet skeete det dog ikke sieldent, at kostbare Metalstykker sprang, fordi de bleve for stærkt ophedede. — Da her ingen Grund findes til at beholde Originalens Sprog, i saa flet en Form og Stave-maade, at Ordenen undertiden neppe ere fiendelige: (f. Ex. Gardine for Courtine, Løehungank for Løngang, Scherff for Escarpe, eller Contrescarpe, o. desl.) saa meddeles bemeldte Efterretninger her i en i øvrigt fuldstændig og nøiagtig Oversættelse.

* * *

Nu følger Efterretningen om hvorledes vore Bolde vare besatte i Stormen, og af hvem Posterne vare comman-
derede, som for det Første:

„Ved Bryghuset, ved „Svine-Batteriet“, stode 2 Compagnier Soldater, under Major Busk og Major Dister af Hs. Excell. Schack's Regiment. I Stalden 1 Compagnie Soldater under Major Wendelboe. Bag Slottet, fra Stalden indtil Løngangen, vare Hoffburisse³⁾. I Løngangen stode 2 Comp. Studenter, samt nogle af Hs. Majestæts Drabanter; disse bleve saamligen comman-derede af Oberst Laurig Bogevisch og Oberstlieutenant Beaufort. Paa den store Plads bag Slottet stod en Reserve, Oberst Mogens Krag med 2 Comp. Studenter, og mange af Udelen med

²⁾ Et Par af disse Kiøbenhavn's ældre Bastioners Navne fattes dog. Afskriveren har maaskee ikke kunnet lase dem.

³⁾ Hermedentlig Lakajer og andre Dienere paa Slottet.

deres Dienere, som ogsaa Oberstlieut. Henschen med 1 Eskadron Myttere. Foran ved Løngangen, paa Volden, bagved Afspnittet i Hiørnerne, stod af Gen. Lieut. Schack's Regiment en Lieutenant med 30 Commanderede. Udenfor Volden, ved det i Hiørnet ved Løngangen liggende Batterie stod 2 Comp. Soldater under Captain Thomas Guzen, og Rekruter (?) af Schack's Regiment. Fra Løngangen indtil det halve Bulværk langs med Courtinen, stod 1 Comp. Borgere af Strand-Dvarteer, Captain John Steinfeld, som havde Oberst Edmund hos sig. I Reserven vare 200 commanderede Borgere, samlede af alle Compagnier, tilligemed en Drup Myttere. I det halve Bulværk stod Major Schwiger med 1 Comp. Dragoner og 60 commanderede Soldater med Kunst-Merene (?) [„mit die Kunst-Möhre“]. I Reserven 2 Compagnier hollandske Soldater under Major Slicks Befaling. I Mavelinen foran dette Bulværk, fornævnte Major Schwigers Lieutenant med 16 Soldater.

Fra dette halve Bulværk, beliggende ved Vandkonsten, indtil Vesterport langs med Courtinen, stod 1 Comp. Borgere af Snaarens Dvarteer; deres Captain er Niels Enkoldsen, Guldsmed, og de havde hos sig en reformeret Captain). I Bulværket ved Vesterport var Oberstl. Stockman med 2 Comp. Dragoner; nede i Mavelinen foran samme Post var Captain Zitno (?) med 1 Comp. Dragoner. Courtinen fra Vesterport til Helmers Skandse var besat med 1 Comp. Borgere af Vester Dvarteer; deres Captain var Nicolaus Neuff, Barver, der havde hos sig Oberstl. Ziegeler, tilligemed en reformeret Captain. I Helmers Skandse eller Bulværk var Hs. Grell. Schack's Livcompagnie. Nede i Mavelinen stod 1 Lieutenant med nogle commanderede Soldater. Courtinen fra Helmers til Hanens Skandse var besat med 1 Comp. Borgere af Nerre Dvarteer; deres Captain er Hans Riisch (?), Brygger, som havde hos sig en reformeret Captain ved Navn Hensche. I Hanens Skandse eller Bulværk stod Major Stehuan med 2 Comp. Soldater af Gen. Lieut. Schack's Regiment. Courtinen fra Hanens Skandse indtil den gamle Nerreports Bulværk var

*) Formodentlig menes en Captain, der forhen havde staaet i Armeen, ved et eller andet, efter den russiske Fred reduceret Regiment eller Compagnie.

besat med 1 Compagnie Borgere af Frimands Dvarteer; Capitainen er Herman Marker, Kiebmænd; havde hos sig en reformeret Capitain ved Navn * * *. I det nedenfor liggende Bærk var en Tænk med nogle commanderede Soldater. I den gamle Nørreports Bulværk stod Hs. Excell. Schacks Oberstlieutenant Melsen, med 8 Compagnier Soldater, tilligemed vert frivillige Compagnie (Kræmmerjendenes).

Ved Courtinen, fra ovennævnte Bulværk indtil Mølle-Bulværket, stod 1 Comp. Borgere af Kiebmager Dvarteer; deres Capitain er Johan Stuegman, Guldsmed; havde hos sig Oberstl. Pringer og en Major. I Mavelinen for den nye Nørreport var en Lieutenant af Schacks Regt. med 36 commanderede Soldater. Indvendig ved den nye Nørreport stod i Reserve 100 commanderede Borgere, sammenbragte af alle Compagnier; Daniel Lindemann var deres Capitain. I Mølle-Bulværket havde Stadshauptmanden sit Felt. Dette Bulværk og den dernæst følgende halve Courtine var besat med 1 Comp. Borgere af Øster Dvarteer; deres Capitain er Pouel Forster, Bøssementmager; havde hos sig Oberst Münchhausen, og en reformeret Capitain ved Navn Blumentrost. Paa den anden Halvdeel af Courtinen ved Rosen- (Rosenborg) Bulværk stod 1 Comp. Borgere af Klædeboe Dvarteer; deres Capitain er Michel Røbbe, Bager, hvorhos ogsaa 1 reformeret Capitain. Courtinen fra Rosen-Bulværk af, samt det derved liggende * * * * Bulværk var besat af Oberstl. Henning Dvighau med 1 Comp. Soldater; nede i Mavelinen stod 1 Compagnie Soldater, samt en Capitain af Dvighaus Regiment. Men henimod dette Bulværk ved Kongens Have stod i Reserve Oberstl. Jachsen med 2 stærke Compagnier Haandværksfænde. Courtinen fra * * * * Bulværk af indtil * * * * Bulværk, og den derpaa følgende Courtine med Bulværket, var besat med hollandske Soldater og deres Over- og Under-Officerer; i Mavelinen foran Østerport stod 1 Compagnie hollandske Folk. Indvendig ved Runde Kirke, imod Østerport, stod i Reserve Oberstvagtmester Knud Urne med 2 Comp. Ryttere, omtrent 500 hollandske Soldater, som stode paa 3 forskellige Pladser, samt 100 commanderede Borgere, sammenbragte af alle Compagnier. Courtinen fra * * * * Bulværk indtil det halve Bulværk, kaldet * * * *, var besat af et Compagnie Borgere af St. Anna Dvarteer.

Det ovenmeldte halve Bulværk var besat med hollandske Folk. Castellet var besat med Oberst Frederik v. Ahlefeldts Regiment; og stod deri til Reserve 2 Compagnier hollandske Soldater, samt 1 Comp. Borgere, samlede af alle Compagnier; og desuden 100 hollandske og 100 danske Raadsmænd, under Commando af Admiralen paa Holmen, Monfr. Niels Suel og Hr. Celius Marcus; endnu desuden Oberst-Vagtmester Gottfried, med en Eskadron Ryttere.

Udenværterne vare ligeledes besatte af Oberst Ahlefeldts Regiment. — Paa Loldboden stod Capitain Mathias Melhorn, med et Compagnie Soldater, samt mange Hollandske Matroser. — Christianshavn var besat af dens Borgere, 130 danske, 300 hollandske Soldater og 2 stærke Compagnier Gaandværtspænde, samt et Compagnie Ryttere, paa hvilket Sted Hr. Gen. Major Adolf Fuchs⁵⁾ commandede og anordnede Alt meget vel.

Stadens andre Poster vare ligeledes fordeelte under General's Personerne, saasom: Fra det halve Vandkonstens Bulværk, indtil Helmers Skandse, commandede Gen. Major Claus von Ahlefeldt. Fra Helmers Skandse til Rosen-Bulværk commandede Gen. Major Trampe. Fra Rosen-Bulværk til Østerport commandede Gen. Major Joachim von Breda. Fra Østerport indtil Castellet, eller det halve Bulværk, commandede Gen. Major Hans v. Ahlefeldt. Hs. Majestæt, vor allernaadigste Konge og Herre, hos hvem befandt sig de Herrer keiserlige, spanske, polske, churbrandenburgske og andre fremmede Gesandter, som ogsaa tildeels de danske Hrr. Rigsraader Hr. Jochem Gerðorff, Axel Krup, Otto Krag og Gunde Rosenkrantz, samt Hs. Excell. nuværende General-Feldtmarstal Hans Schack, de velædle og v. Borgermestere og Raadmænd, ligesom og Hr. Stadshauptmand Frederik Turefen, have viist sig overalt, hvor Angrebet har været skarpest, for at foretage Soldaternes og Borgerfabelts Mod. Hr. Admiral-General v. Opdam har staaet personlig henimod Østerport ved Reserven, og foruden Soldaterne havde han en temmelig Mængde hollandske Matroser hos sig, som overalt have viist sig villige."

⁵⁾ Siden befulgt til Commandant paa Bornholm, og belienet af Corfis Ufeldts Historie.

Herpaa følger nu hvorledes Posterne overalt vare forsynede med Kanoner („Stücken“) og hvem der befalede derover.

	Metal- kanoner	Jern- kanoner
„Bag ved Brghuset, paa Svine-Batteriet, commanderede Underloimester Michel Andersen, som havde paa dette Batteri af Stykker	3	5
Paa 6 Jern-Skraastykker og 8 „Kamre“ havde han desuden i Stalden staaende	3	3
Peter Kalkhoff, Loimester, commanderede bag Slottet i Løngangen indtil Batteriet, som laae i Krogen mellem Bolden og Løngangen; disse Poster vare med Stykker befatte som følger:		
Bag Slottet, paa Batteriet	5	8
3 Løngangen stode	8	2
Mellem Bolden og Løngangen i Krogen	6	—
Major Lave Rothstein commanderede fra dette sidste Batterie, indtil Courtinen imellem det halve Bulværk og Vesterport. — Fra Løngangen af i Courtinen stode	2	—
3 det halve Bulværk, hvorved Majoren selv var, staae	6	4
og 3 Morterere.		
3 Courtinen mod Vesterport staae	5	—
Oberstl. Wilcken commanderer fra Vesterport indtil i Helmers Skandje.		
3 Bulværket ved Vesterport var Oberstlieutenanten selv med nogle Underofficerer; deri befindes Toroven, paa Katten, stod hans Stykcapitain („Stückhauptmann“) Jørgen Rud, havde	13	2
Nede i Ravelinen staae	11	—
2	2	—
3 Courtinen hen mod Helmer's Skandje var en Stykjunker.		
3 Helmers Skandje stod Wilckens Styklieutenant, Rubbert Glasbrenner	10	2
endvidere 5 Morterere, store og smaa.		
Oberst Kunau commanderer fra eller udaf Hanes Skandje, indtil den nye Nerreport.		

stykker, 6 Skraastykker, 8 Morterere og 8 Kamre („Kammern“). Batterierne vare alle vel forsynede med Constabler, og bleve til Gaands rækning paa alle Batterierne Umagerbønderne, som og tildeels hollandske Baadsfolk, fordeelte, hvilke altid villig have indstillet sig og gaaet flittig tilhaande; ogsaa vare Voldene overflødig forsynede med lange og korte Piquer, Morgenstærner, Galvmaaner og Leer, som vare fæstede paa lange Stager; saa at intet manglede af hvad der kunde fordres til en Fæstnings Forsvar.“

II.

Nogle Bidrag til Historien om Kiøbenhavns store Ildbrand 1728.

Den anden af de store og rædsomme Ulykker, der under Frederik den Fjerdes Regiering hiemsøgte Kiøbenhavn, var den Baadeild, som i October 1728 i tre Dage lagde over Halvdelen af Byen (1640 Huse og Gaarde) i Aske, og, som der siges, gjorde henimod 4000 Familier⁶⁾ huusvilde. Dersom endog denne Begivenhed i sig selv og i sine Virkninger har været mindre tragisk og mindre skrækkelig, end Pesten, der sidste Gang rasede i denne Hovedstad 1711, og i nogle Maaneder bortrev omt. 23,000 Mennesker: saa behøves der dog ingen stærk Indbildningskraft — og i al Fald kun Grindringen om de under det engelske Bombardement 1807 oplevede Scener — for at tænke sig, hvilke Rædsler en Ildbrand, som den, der i Kiøbenhavn over 60 Aar udelukkende beholdt Navn af „den store“, har medført og havt i sit Følge. — I øvrigt veed man, at Branden 1728 har havt den historiske Egenhed, efter meer end halvhundrede Aar (1784)

⁶⁾ Disse Tal angives i Myerups Kiøbenhavns Beskrivelse, S. 159; den nedenfor aftrykte Beretning har 3700 Familier.

at fremkalde et Slags Beskrivelse, som ved sin naive, Forfatteren ubevidste Latterlighed, er bleven til en af de i sin Art mest komiske Skrifter, der gives paa Dansk. Den kun alt for vel bekendte Stadsskirurg Meiser's „Ildbrands-Historie“ havde en ganske anden Virkning, end den, Forfatteren godtroende ventede sig. Skriftet, der fremkaldte en heel Literatur af flette Glyveblade, vakte ved sin Bestaaffenhed kun almindelig Latter, næsten i enhver Kredts af Læsere; og det gif hermed saa vidt, at man kan sige, der ved Meiser og hans „fürgtterlige“ Historie forbandt sig et Slags komisk Forestilling med Tanken om dens Gienstand. For at see denne i sit rette og fulde Alvorshy, maatte man læse en bedre Fortælling — en mere livfuld og fornustig Skildring af Branden og dens Optrin af Rædsel og Jammer; men til at frembringe en saadan var Frederik den Fjerdes Tidsalder ikke kaldet. Der savnes en samtidig omstændelig Fortælling, og Ingen har i en senere Tid samlet, hvad der i troværdig Tradition, eller i adspredte Kilder, kunde være giemt. Saaledes er endnu det, som læses i Andr. Hoier's (af Falk 1829 udgivne) „König Friedrich des Vierten Leben“, II. Th. S. 191—204, den fuldstændigste Beretning, der hidtil Hayes om denne enkelte Tildragelse af særgelig Natur, der indtraf kun et Par Aar for Kongens Død. Af de nedenfor af et Par Haandskrifter (eet paa det Kongl. Bibliothek, og eet i min egen Eie) meddeelte Bidrag til Brandens Historie, har jeg meent, at det første, som kiendelig er nedskrevet ved en Samtidigs Haand, af den Grund vel kunde fortjene at trykkes, skøndt det synes at være benyttet af Hoier⁷⁾, og er mindre fuldstændigt end dennes Beretning. Det bekræfter ogsaa, hvad man allerede hos Meiser (hvis naragtige Bog ikke

⁷⁾ Hermodentlig ogsaa af Nyerup (Kiøbenhavn's Beskr. S. 155—160) hvis Beretning dog er langt mindre udførlig og fuldstændig, end Hoier's.

fattes enkelte karakteristiske Træk og Anecdoter) og hos Hoi er vil kunne see: at der under denne Ildbrand har hersket saa usle Foranstaltninger, en saa slet Styrelse, fra den høieste Autoritet, indtil de underordnede, og en saa stor og almindelig Forvirring og Mangel paa Fornuft og Befindelse hos de Handlende og Raadende, at man forbauses derover under en Regjering, der ellers kan berømmes med Hensyn til meget, som vedkom den indre Administration. Af de øvrige Smaastykker kan det første tiene til at ophjse „den ubeskrivelige Gledighed hos Folk i Kiøbenhavn“, som (efter Hoi er s Ord) fandt Sted baade under og efter Branden; og hvorledes man ikke havde anden Udvei til at bjerge flere hundrede fattige, huusvilde Familier, end at lægge dem ud hos Bønderne i en stor Deel af Sjælland. — Tilfødt meddeles et Par af de nærmeste og vigtigste Kongelige Anordninger, som udgik efter Ildbranden, for at fremme Stadens Gienopbyggelse.

I.

Relation, hvorledes det med den ulykkelige Ildbrand i Kiøbenhavn, den 20. 21. og 22. Octbr. 1728 sig haver tildraget.

1. Dagen før Branden var i Vand-Commissionen besluttet, nogle Hovedrer uden for Staden at anlægge, hvorved 5 Qvarterer i 8 à 14 Dage maatte misse deres Pompevand, og meente man det at være nok, naar man Afsteningen tilførn havde tilfagt enhver, at forsyne sig forud med saa meget Vand, som behøvedes og mueligt var. Dermed blev Vandet om Onsdags Middag den halve Stad afstaaet, hvorover om Afsteningen ved Ildens Antændelse intet Vand i en Hast var at faae.

2. Ilden antændtes i et lidet Huus paa det søndre Størne af Vester-gaden, strax ved Bagten for Vesterport, hos en Marketer og Rysseboer. Ved Undersegning er det befundet, at et Barn har havt sit Legetøi oven paa Loftet, og havde udi det paa Loftet liggende

De forglemte det; og da Varnet det samme med Lys vilde bente, er det i Høet nedfalden, og bleven liggende, og har dermed tiet stille, indtil Vagten lige over for bankede paa og advarede, at der var Ild antændt i Vestet.

3. Vinden var den Tid meget stærk af Vesten, og har altjaa lige paa Byen; den holdte ved den ganske Nat og paafølgende Dag, jaaveljom den derpaa følgende Nat, ikke paa een Kant; men sprang tit og ofte hen til Sydvest og Nordvest, med bestandige igiennemtrængende og hvirvelagtige Stød, hvorved Ilden immerfort, til høire og venstre Side, videre udbredede sig, ja mangen Gang ganske imod Vinden blev fordrevet.

4. Ilden antændtes om Aftenen Kl. 7,⁸⁾ saa tidlig at man villig ikke skulde have frygtet sig for nogen Fare; men det er befundet at mangfoldige, om ikke alle Brandfolkene, har været saa be-
skienkede⁹⁾, at de ei vidste hvad de tog sig for; ligejom mange af dem, imedens Branden varede, har forladt deres „Spøiter“ og holdt sig til overflødig Drif, hvorover „Spøiterne“ ei kunde giøre hvad de burde; endeel (har man) fundet ganske stille liggende, og Ilden anstuet.¹⁰⁾ Over alt er at beklage, at ved den ganske Ulykke har ei andet været end Confusion og Esterladenhed at formærke.

⁸⁾ „Om Aftenen Kl. 7½ den 20de Oct. 1728, udi Mad. Boyesens Huus ved Vester-Port, paa Hiørnet af St. Clementisstræde, ved et Varns Uforsigtighed, som har holdt et Lys bag et Sengenæb paa Vestet, hvor Ilden først antændtes i Sengenæbmen.“ (Medensfor anførte „General-Extract.“) Jvf. Hoiers Geschichte Friedrichs IV. 2ter Th. S. 191. Han angiver Tiden til Onsdag Aften, den 20de Oct. om Aftenen Kl. 6½.

⁹⁾ Årsagen hertil findes oplyst hos Hoier. Spøiterne vare netop prøvede og Brandfolkene exercerede samme Dag, da Ilden udbrod. „Følgelig var Mandskabet for en stor Deel beruset, (som det paa saadanne Dage pleier at være;) eller i det mindste vare mange af dem trætte.“ Hos Nyerup (Kiøbenh. Bestr. S. 155) angives (efter Keiser) den Grund, „at Brandfolkene den Dag havde været til Begravelse hos en af deres Kammerader.“ Maa ske have begge Årsager virket i Forening.

¹⁰⁾ „Viele darunter haben das Feuer ruhig angegafft, oder gar mit einander in Bier- und Weinhäuser sich gelabet.“ Hoier.

5. I Begyndelsen af Branden seilede det, som oven er meldt, paa Vand, og biede Brandfolkene over halvanden Time, førend ret Anstalt blev gjort. Det er at forundres over, at i en Stad, hvor igiennem er saa mange Canaler og store Vand-Grave runden om, og henved 300 Vand-Sluffer, som paa første Signal burde været færdige, der dog har kunnet fattes Vand at løske Ilden med;¹¹⁾ dog Commandanten vilde ei tillade Pørtten at aabnes,¹²⁾ paa det Soldaterne ei skulde desertere, hvorover der fra Vesterport og Gravene intet Vand kunde faaes, og paa Canalerne blev ikke tænkt; saa siges og til Undskyldning, at det salte Vand ikke løsker saa vel Ilden som det ferske.

6. Paa den Maade aad Ilden om sig i de smaa og smalle Ghytter i Vester-Quarteer¹³⁾, og da man i Begyndelsen ved Nedrivelse havde kunnet sat Ilden sine Grændser, blev foregivet: at det var imod Brand-Ordnungen, som forbyder Nedrivelse, uden i største Nød, saa at Ilden aad om sig, fast uden nogen Modstand, i begge St. Clemens-Stræderne og Quarteret derved til Klokken 9; paa begge Sider af Vestergade Klokken 10;¹⁴⁾ derfra til gammel Torv og St.

11) «Man maa næsten finde det ubegribeligt (siger Foier, S. 194) at en saa forfærdelig Udelæggelse kunde skee i en Stad, hvor der findes de fortræffeligste Brand-Anstalter, saa mange Canaler, Grave, Pompe: og Springvand, hvis Garnison udgjør over 8000 Mand, Matroserne henved 4000 og Borgerkabet 3000 Mand; og hver Kongen selv, med sine Ministre, Generaler og Regjerings-Collegier vare tilstede».

12) Foier beretter S. 195: Kammerherre v. Holstein, Præsæs i Commerce-Collegio, holdt med alle Bønder fra sit Gods Cathrineberg, 60 Mand og 40 Bøgne, og ligesaa Regimentsfriværen fra Kiøbenhavn's Amt, med mange Bøgne, hele Torsdag før Middag forgieves udenfor Vesterport, og maatte endelig lade Høll og Bøgne kjøre hjem. Ikke før Torsdag-Middag bleve Pørtten, efter Kongens Befaling, aabnede.

13) «Stadens Vester-Quarteer, hvori Branden begyndte, bestod næsten af lutter smaa, lave, tæt i hverandre byggede Huse, uden Brandmure, og hvoraf de fleste vare opfyldte med Fødevarer, Hør, Hamp, Bøg, Liare, Torv og store Stabler af Birke-træ, Elle-træ og Hør-træ». Foier. II. S. 192.

14) Først henimod Kl. 10 befalede Kongen, at der skulde begyndes paa at nedrive Huse forved Ilden. Kongen, Dronningen, Kron:

Peder's-Stræde med saadan Gejvindighed udbredede sig, at hverken ved Nedrivelse eller Vand begge disse Quarterer stode til at redde.

7. Samme Tid antændtes i Nørre-Gade en forfærdelig Ildbrand i en Bryggeres Stald, som man i det første tænkte at være en Nords-Brand, men ved nogle Gstersøgning er befundet, at da Brygger-Karlén, for at faae de sædvanlige 6 Rigsdaler for den første Sluffe Vand, af Uforsigtighed glemte Lysét i Høer-Kisten, og hastede med sin Sluffe, er det faldet ned i Høderkisten, og antændt Høeret og Stalden; saa at denne fatale Ild greb strax om sig paa Nørre-Gade, hvor der er en Mængde af Brygger-Gaarde, og altsaa en ugemeen Høb af Brændevod. Af denne Ild blev, i den følgende Nat og Formiddag, altsammen fra Nørre-Gade indtil Rosenborg lagt i Aske.¹⁵⁾

8. Denne nye Ulykke gjorde den forrige Angest og Confusion større; alt Commando hntes paa eengang forglemmt, og omendfjændt det Høie Herstabs selv holdte paa Volden ved Vester-Port, indtil Kloffen 1 om Natten, og søgte at opmuntre Folket, saa var dog den Forvirrelse saa stor, som den pleier at være hos Folk, som Gud selv betager Mod og Forstand. Man forlod da strax Ilden paa

pri indseu og næsten hele Høffet vare paa Volden, og i de nærmeste Gader ved Vesterport, til Kl. 1 om Natten. (Høier, S. 196.)

¹⁵⁾ „Paa den anden Side“, (modsat Nørregade) beretter Høier, „greb Ilden om sig indtil Baisenhuset, hvoraf dog et Stykke blev staaende; og følgende Dag, fra Torsdag til Fredag Morgen, fortærede den alle Huse og Gader fra Ny-Torv, nedad Raadhuusstrædet, forbi Vandkonsten indtil Canalen; kun Syd siden af Nytorv, og Vester siden af Raadhuusstrædet bleve staaende. Paa Rosenborg-Siden gik Ilden paa den ene Side af Gøterøgaden ned til Regnegade, hvis Nordside blev lagt i Aske, og udbredte sig herfra gennem Pilestrædet og Sillegaden (af begge Gader blev den søndre Side staaende) til Kiøbmagergade, som paa to Huse nær lagdes i Aske. Giennem store og lille Helliggeist-Stræde tog Ilden sit Løb mod Amagertorv, hvor dog kun to Huse brændte, og forenede sig her med den Luestrøm, der væltede sig ned fra Bimmelskafstet, men standsede lige for Helliggeist's Kirke, i Petersens Huus. Sonten for Bimmelskafstet lagdes derimod Alt i Aske lige til Canalen, hvor Luerne endelig om Fredagen dæmpedes ved Heuserich's Huus og Veierboden.“ (H. Th. S. 193. 194.)

Nørre-Gade, men paa Gammel Torv, og ved Vaisenhuset, stæete nogen Modstand, fornemmelig ved Matroser; men formedelst det seilede paa Vand og Anstalter, var alting forgieves. Soldatesquet blev anbefalet, af deres Quarteer at søge og samle deres Montur. Før at bringe de store Guse paa Torvet, som alt brændte, desto før herunder, blev 8 Canoner opført, og et Par Gange affyret, men til Unytte, formedelst de største Batterier kunde ei disse store grundmurede Guse i nogle Timer nedskyde; og Grundmure ere derforuden gode, og hjælper at den indvendige Hebe ikke saa let kan gribe om sig. Imidlertid kostede denne Canonade nogle Følkes Liv.

9. Herefter var man betænkt paa ved Sprængen at sætte Ilden Grændser; men til al Ulykke sprængte man de Guse, som vare allerede i Brand, og saaledes udstroede Ilden videre over Staden. Man lod og grundmurede Guse opstyre, hvilke vare vel Ilden nær, men dog derhos andre der omkring staaende Guse til Beskiærmelse. Paa saadan Maade havde man neppe det saakaldede faste Guus, Blasen paa Nørre-Gade, strax ved vor Frue Kirke beliggende, ladet opstyre, at Ilden strax derpaa fast paa een Gang angreb vor Frue Kirke, og de saa kaldede Klædeboer.

10. Hermed horte og alle Anstalter op paa eengang; enhver var nu kun betænkt paa, at redde sit, og sølgelig bortløb saavel Vandførerne, som Brandfolkene; Soldaterne gjorde saa godt som intet¹⁶⁾, og hvor de endelig arbejdede, stæete det ikkun af een eller anden particulier Anviisning, for at redde. Matroserne blev forsamlede paa Holmen, for at være parat til Holmens, Flaadens og Slottets Conservation; med eet Ord, hvo der kan forestille sig den Trojanske Nat, den har tillige en Afbildning, hvorledes i Kiøbenhavn Ilden den ganske Torsdag og den følgende Nat har fløiet ont, uden at finde den ringeste Modstand.

11. I denne Nød oprækkede Gud Hans Kongl. Høi-hed, Kronprindsens Hierte, med bedre Eftertryk at sætte sig imod denne Fare,

¹⁶⁾ Hese Garnisonen maatte rykke ud paa de befalede Mødepladse; og stod eller bivonaquerede indtil Torsdag under aaben Himmel; men intil om Torsdagen uden at røre sig. Matroserne fik om Torsdagen Befaling at besætte Krigsskibene i Havnen. (Poier S. 197.)

jom og vilde vende sig til Hans Palais¹⁷⁾. Han lod om Torsdag Aften Kloffen 5 (da allerede 5 Kirker, Raadhuset og et Stykke af Vaisenhuset, deels var forbrændt, og deels stod i fuld Flamme) Ilden bage ved Vaisenhuset ved egne Folk og Bogue læsse, paa det den ikke op til Vandkunsten og siden til Kalleboderne sig skulle udbrede. Hele Herflabet forlod derpaa Byen; Kongens Hof gik til Fridrichsberg, og Kronprindsens til Christianshavn i (Geheimeraad) Adellers Huus; at altsaa denne Nat Ilden ingen videre Modstand skeete. Paafølgende Morgen ganske tidlig lod Kronprindsen ved sin Overkammerer Holsten giøre Anstalt, at Hiørnet af Mag-Stræde og Vandkunsten ved Hugning paa Bindingsværk-Husene, og Røfning paa Steenhusene, kunde defenderes; hvorved Oberstlieutenant Tiel, med 200 Frivillige af Scholtens Regiment, sig særdeles har distingueret. Thi da ved dette Hiørne Sæbehyeriet og den derved befindende Quantitet fede Sager, indtil Leverdag Middag var i en ubeskrivelig Brand, er det let at begribe, hvor meget Arbeide og fornuftige Anstalter at Slotsholmens Bestiermelse haver kostet, i Særdeleshed da Vinden dreiede sig til Norden.

12. Paa den anden Side var Hans Kongl. Majestæt med de hidindtil efterladne Anstalter misnøiet, og befalede af faderlig Omsorg om Morgenen ganske tidlig, ikke at skaane Garnisonen, men overalt Mandflabet, hvor det blev forlangt og var nyttig, at bruge. Herved er at mærke, at Soldaterne til Torsdag Middag ganske intet ved Ilden haver arbeidet; ei heller nogen af de i Citadellet liggende 2de Batailloner, naattet at de alle bestandig stode i Gevær paa Volden; dog den ene Bataillon blev først om Fredagen sat ved Ilden. Herefter lod Kongen giøre alle Anstalter, Stranden og Nicolai Quarteer at redde, hvortil særdeles

¹⁷⁾ Herefter maatte man antage, at „Dyvalletsen“, der kom noget sild, især reiste sig af at Kronprindsen nu begyndte at frygte for sit eget Palais. Dette, som beboedes af Kronprinds Christian (VI.) fra 1721 til 1730, var først opført og indrettet for at beboes af den Kongelige Familie, imedens Frederik IV. lod ombygge det gamle Slot. Det nærværende saakaldte „Prindsens Palais“, eller sammes Hoved-Façade imod Christiansborg, lod Christian VI. ombygge og opføre 1713—44.

havde tient, om Statsraad Berregaards store Steenhuus kunde blevet conserveret. I den Henseende var besluttet, et lige over i Brand staaende Huus at sprænge, og saa de smaae Huse her omkring at nedrive; mens de begge her indlagde Krudtsade gjorde til Ulykke ingen Effect, (som andre sige) formedels't der blev glemt, at anlægge en antændt Lunte derhos, indtil 2 Timer derefter, da Huset af sig selv kom i Brand og Ilden brændte saa dybt, at Krudtet antændtes. Imidlertid skyede enhver at komme Huset nær, hvorover samme Berregaards Huus¹⁸⁾ saa godt som „med nedfaldende Hænder“¹⁹⁾ blev antændt.

13. Men her gav Gud Naade til at Ilden blev slukt; Kongen commanderede en Mængde af Sprogter og Matroser, for at frelse Husene paa Slotsholmen, i Særdeleshed Veier-Huset og Häuserich's Huus, som er det store grundmurede Hiørnehuus ved Stranden, paa Hiørnet af Naboløs, lige over for Veier-Huset. Husene paa Slotsholmen bleve bedækkede med store vaade Skibssegl. Häuserich's Huus, hvorpaa den hele Flamme slog, defenderede indvendig 50 Grenadiers, og uden til 200 Matroser, hvorhos det ikke seilede Vand, saasom Canalen ligger strax hos. Kongen holdte selv hos til Hest, og havde allerede stillet Ordre, at dersom det Hiørne ikke, mod al Forhaabning, skulde blive mainteneret, Ilden ved Sprængning af ganske Heibroe og Færgestræde betids at indskrænke, førend her blev antændt Ild, og den øvrige Stad derved for videre Fare kunde blive frelst. Her viste Gud, som ellers ofte, at han, imod al menneskelig Forhaabning, forbarmede sig over Hans Majestæt, og imod Leverdags Aften, lagde sig endelig denne grumme Flamme,²⁰⁾ som har berøvet henved 3700 Familier deres Vaaninger.²¹⁾ Brand-Majoren, tilligemed

¹⁸⁾ Det laae i Nærheden af Veierboden, og omtales hos Hoier, S. 199.

¹⁹⁾ Formodentlig menes hermed den danske Talemaade: med Hænderne i Skiødet.

²⁰⁾ Efter nedenfor anf. „General-Extract“ blev Ilden dæmpet den 22de om Natten Kl. 2½, i Gøters-Gaden „næst ved Capitain Barfods Gaard.“

²¹⁾ Efter en samtidig „General-Extract“ over de afbrændte Huse og Gaarde i de forskjellige Qvarterer, udgjorde disse: I Strand-Qvarter 17; Snarens-Qvarter 216; Vester-Qvarter 122; Nørre-Qvarter 250; Klædeboe-Qvarter 356; Grimands-Qvarter 224; Kiøbmager-Qvarter 117; Rosenborg-Qvar-

mange andre Mennesker er forbrændt.²²⁾ Et stort, dog ubekendt Tal er funden døde, og for over 10 Millioner Skade skeet. Herved er at mærke, og forunderlig, at Bibliotheket udi Walchendorphs Collegio, Choret ved Truë-Kirke, Begravelses-Capellet ved Lydske Kirke, Consistorial-Stuen, og Halvparten af Vaisenhuset, næst et Kyst-huus bag ved Hellig-Geistes-Kirke, jaft uden al menneskelig Hjælp, allene ved Guds Beskikkelse er ufortæret.“

2.

General-Extract

over de fattige Familier, der ere forflyttede herfra Kiøbenhavn siden jensefte ulykkelige Ildbrand, saa og de nødsiddende Fattiges Flytning fra Kongens Have, Volden og andre Steder, hvor de sig her udi Staden, udi deres bedrevede Ildsfare have retireret; hvortil Hans Kongl. Majestæt allernaadigst haver foranstaltet frie Vøndervogne, nemlig:

fra Kiøbenhavns Rytterdistrikt	281	Vogne
= Kiøbenhavns Amt	9	—
= Roskilde Amt	381	—
og = Ringsted Amt	262	—

Summa 933 Vogne.

som efter den Kongl. combinerede Commissionens Ordres af mig Underkrevne, fra den 26de October Anno 1728 til 3die Novbr. inclusive paa Kongens Nye Torv ere igien til Vedkommende uddelade.

Christopher Noed.

teer 338. I Alt **1640**. Desforuden optælles i Alt **39** nedbrudte Gaarde og Huse; saaledes i det Hele **1679**. I Kiøbenhavns senere store Brand, den 5—7 Jun. 1795, brændte **943** Gaarde og Huse, og over 5000 Mennesker bleve huudsildte. (Kiøbenh. Beskr. af Myerup S. 198—203.)

²²⁾ Ved „forbrændt“ menes her formodentlig: kommen til Stade ved Ilden. Brandmajoren omtales under Navnet Preusler, (Preisler?) ofte i Keisers Ildbrands-Historie; og der berettes, hverledes han et Par Gange var i Ildsfare; men efter Keisers Udtryk paa flere Steder synes det, at han har levet længe efter Branden.

68.	1	Niisbye	2	74. } } } } }	Til fattige af- brændte Folks Flytning her i Staden	358
69.	1	Jishoi	1			
70.	1	Lhorstunde	2			
71.	2	Karstunde	5			
72.	1	Gibye	2			
73.	1	Jøde: Jødernes Kirkeg.	2	436 Familier	Bogne	933

Kiøbenhavn, den Sde Novbr. Anno 1728.

Christopher Roed.

3.

Rongl. allernaadigst Resolution om Gadernes Regularitet her i Staden, siden seneste ulykkelige Ildbrand.

„I hvorvel Vi allernaadigst havde ønsket, det Gaderne alle lige regulære havde fundet blevet indrettede, saa have Vi dog, af landsfaderlig Forsorg for vores kiære og troe Underjaatter, som have lidt Skade ved den ulykkelige Ildbrand, taget udi allernaadigst Consideration: at om Gaderne efter den angivne Regularitet skulle indrettes, det da vilde blive et alt for stort Tab paa Grunden, og ny Beføstning paa Vandrendernes Forandring; foruden at det ogsaa kan soulagere dem af Indbyggerne, som have i Sinde igien at bygge, at de kunde bygge paa deres afbrændte Grunde. Thi give Vi hermed tilkiende, at Vi allernaadigst have fundet for godt:

1. At en ny Gade skal indrettes ligesom Vestervort indtil Gammel Torv, saa at den omtrent kan faae Slutten med den herhen kaldede Nye Gade, der grændser paa Vimmel-Skafstet, hvilken Gade skal være 24 Alen bred, og derfra anlægges een nye Trær-Gade paa 16 Alen lige indtil Vester-Gade, hvorimod de smaa Trærgader paa samme District, nemlig: Store- og Lille St. Clemens-Stræde, Hellig Kors-Stræde, Vogn- Badstue-Stræde²³⁾ og Antique-Strædet skal udgaae; og skal Teglggaard-Strædet rykkes lige for det angrændfende Lars Biorn-Stræde, at Veien kan gaae directe paa Rattesundet.

²³⁾ Denne Gades oprindelige og rette Navn var (efter Hr. Conf. Raad Werlauffs Formening) Vogn-Badstuestrædet. Den dernæst

2. Vilde vi allernaadigst at Naboløs, Hysken-Strædet og Kloster-Strædet saaledes skulle udvides, at de kunne faae en Brede paa 20 Alen, og skaffe en lige Vei fra Stranden op til Skinder-Gaden; saa skal og Endeløs-Strædet udgaae, at der kan blive en lige Vei og Gade af 16 Alens Brede fra Knabro-Stræderne lige op i Klæde-Boederne, saa og skære igiennem lige ud for Vadsstue-Strædet, at der kan blive en lige Vei over Vor Frue Kirkegaard og Biøl-Strædet, lige op til Nørre Bold. I lige Maade vilde Vi allernaadigst, at der i Stedet for det smalle Hellig Geistes-Stræde skal anlægges en 20 Alen bred Gade fra Amager Torv, til hvilken det forhen kaldede Store Hellig Geists-Stræde skal indflyde, og derfra ledes ud til Ulfelts Plads, og derover lige ind i Skinder-Gaden.

Dg for det 3die skal der af Skiden-Strædet og Lande-Mærket herefter blive en Hovedgade paa 24 Alen, som tværs igiennem Kiøbmager-Gade skal strække sig lige fra Nørre-Gade til Goters-Gade. Dg saasom der igiennem Nørre Ports Torve-Gaden falder stor Kierfel, saa vilde Vi allernaadigst, at de af Eder foreslagne Stykke af Viden Kiøbmager-Gade dertil skal udlægges. Saa skal ogsaa Lværgaden fra Vognuman-Gaden (sic) strække sig lige ud til Goters-Gaden, og den unyttige Arm, den tilforn har havt, ganske borttages. Dg naar Gaderne ikkun saaledes bliver udvidede efter den af Eder udi Cartet anviste Brede, faaer det udi det øvrige ved den forrige Gadernes Krumhed have sit forblivende. Derhos vilde Vi allernaadigst, at den af Eder udi Cartet med Prikker noterede Regularitet af Vedkommende allerunderdanigst stricte skal efterleves, og især de om Kirkerne udsatte Pladser, saaledes som Cartet viser, iagttages. I ligemaade vilde Vi allernaadigst, at i det Sted de afbrændte Gaarde ved Stranden, hvis Linie forhen haver været anvist, og I derfor have ladet blive urørt, med deres Hovedbygninger have vendt ud til Snare-Gaden og Mag-Strædet, herefter, naar Noget der vil bygge, skal op-

følgende Gades Navn kunde let menes, at være en Feil i Uffskriften; men paa Grundtegningen af Kiøbenhavn fra A. 1674 (med tydsk Text) findes virkelig blandt Smaagaderne i Vester-Dvarteer: „Antiquitåten-Strasse.“ Derimod fattes dette Gade-Navn paa en Opregnelse af samtlige Gader i Kiøbenhavn's Dvarterer, 1728, med en Angivelse af de brændte Gader; (i det her benyttede Haandskrift.)

reises ud til Stranden; og have Vi i saa vidt allernaadigst approberet det til Os allerunderdanigst indleverede Cart. Men saasom adskillige af Indvaanerne her og der i Staden dog alligevel, ved ovenbemeldte Forandring, ville komme til at tabe en Deel af deres Grunde, ja der og ville blive de, som aldeles maa miste dem: saa have I til os at indsende eders allerunderdanigste Betænkende, hvorledes I formene at demnem saadan Ufgang, enten ved andre, paa andre Steder beliggende Grunde, eller og med rede Penge, ligesom I kunde tienfelligt eragte, kunde erstattes; og naar Vi saadan Eders allerunderdanigste Relation samt den speciale Taxe over hver Grund's Værdie, som til Gadernes Udvidelse medtages, have bekommet, ville Vi allernaadigst være betænkt paa, at anbefale Dig, Nicolaus Wanner Mathiesen, og Dig, Søren Valle, enhver af Indvaanerne sin Grund at tildele. Dermed skeer Vor Villie; befalende Eder Gud! Skrevet paa Bort Slot Kiøbenhavn, den 18de Decembris Anno 1728.

Friderich K.

4.

Kongelig allernaadigst Resolution angaaende Prioriteteterne.

Vi Friderich den Fierde, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst. Vor hønderlige Gunst tilførn. Eftersom Vi udi Anledning af den endeel Vores Kongl. Residents-Stad Kiøbenhavn overgangne uhyffelige Ildbrand, ved Vores til Eder den 16de Junii udi indeværende Aar ergangne Rescript, allernaadigst (have) anbefalet Eder, for Eder at indkalde de Debi- og Creditorer, som ikke vare med hverandre kommen til Endelighed om Prioriteteterne, for at see at de paa en billig og christelig Maade kunde werde skilt fra hinanden; saavel som og ligeledes for Eder at indkalde de skadelidende Indbyggere, som af publique Midler have havt noget paa Rente imod Pant og Dorsffkring i deres afbrændte Huse, for at undersøge og erfare hvilke af dem der kunde være i Stand til at præstere Betaling, og deres

Huse igien opbygge, og hvilke ikke, og om forskrevne begge Parter Eders allerunderdanigste Forslag og Betænkende til os indlevere; og Vi nu af Eders herom til Os under den 1de Novembr. næstafvigte indkomne allerunderdanigste Førestilling have fornummet, at den Deel af Debitorer, som have erklæret sig at ville bygge paa ny, og have havt Penge af particulaire Gølf i deres afbrændte Huse, skal alle udi Mindelighed være bleven forenede med det, Creditorerne have efterladt dem, deels af den halve Capital, deels en 3die Part, med 2 a 3 Mars Renter; deels avanceret visse Summer til Hielp til de nye Bygnings Befordring, Alt efter Liighed og Proportion af enhver, saavel Credi- som Debtors Vilkaar og Tilstand; men at 3, angaaende de Debitorer, der have erklæret sig at være saa fattige, at de ikke have Evne og Kræfter til at bygge paa ny, have holdt det forgiæves at tilstaae dem liden eller mere Afslag i deres Capitaler, siden Creditorerne i saa Maade maa holde sig til deres Grunde, og deraf ikke nær kunde komme til deres Betaling: hvilket alt som imellem Creditorerne og forberørte tvende Slags Debitorer, eller imellem Parterne, som myndige Personer paa begge Sider, er afhandlet og sluttet, 3 have ladet indføre udi den af Eder udi Commissionen holdne Protocol, hvoraf, naar Fornødenhed det kunde udfordre, altid derom kan have's Oplysning og Efterretning.

Og for det andet, at 3, angaaende de Debitorer, som have havt af Kirkers, Skolars, Unyndiges, og flere dæslige publique Midler paa Rente i deres Huse, ligeledes ere af de allerunderdanigste Tanker, at for de fleste af dem efterlades en 3die Deel af Capitalen og 2 Mars Renter, paa de Vilkaar at de virkelig skulde bebygge deres Grunde: saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi saadant Eders allerunderdanigste Forslag og Betænkende, samt hvis af Eder udi denne allernaadigst anbefalede Commission for saavidt foreskrevne tvende Poster anbelanger, hermed allernaadigst have approberet. Og ville Vi allernaadigst, at der saavel med de particulaire Creditorer, som med de publique Midler, og begge Debitorer, efter forberørte Eders allerunderdanigste Betænkende skal forholdes; dog med dette Tillæg, at saafremt nogen af de Debitorer, som have erklæret sig ei at have Evne til at bygge igien, og dog alligevel, serend Creditor ved Auction havde ladet Grunden bortselge til andre, mueligt kunde finde Udveie og Hielp til at bygge: dæslige da skulle nyde den samme

Moderation med en Tredie Deels Afslag udi Capitalen og 2 Mars Renters Østergivelse, som de, der have erklæret sig til at bygge.

Og som I ellers allerunderdanigst have demonstreret: at saa lidet som de Debitorer, der har declareret ikke at have Gvne og Vilkaar til at bygge, hvorfor Creditorerne for det første maa holde sig til deres Grunde, og til den Betaling, som samme ved Auction kan udbringes til, dermed efter Loven og deres Forskrivningers Tilhold kunde være befriede for samme deres Creditorers videre Krav og Liltale for den øvrige Rest af deres Fordring, som Grundenes Besøb ei kunde afdrage: saa syndigt og ilde handlet have I og agtet det paa den anden Side, om Creditorerne, uden foregaaende vis Oplysning og Underretning om Debitorernes Gvne og Formue, blev givet Frihed til at angfle og angribe dennem med Rigueur af Loven til Betaling, for hvis de videre kunde blive skyldige, end deres afbrændte Grunde kunde tilstrække; og til den Ende de Fleste af Eder til os allerunderdanigst haver indstillet, om ikke den Creditor, som formener at hans afbrændte Debitor endnu er i saa god Tilstand, at han formaaer at betale ham hvad han kan have at fordrø efter Obligation hos ham, mere end det afbrændte Huses Grund strækker til Betaling, ei allene maatte forundes Frihed eet Mars Tid at erkyndige sig fuldkommen om, hvor Debitor saadanne formeentlige Effecter og Midler kunde have, enten udestaaende paa Rente, eller henjat i Bevaring; mens endog efter derom bevilstlig erholdte Kundskab og gjørende Anvisning, at fleer vedkørlig Assistance efter Loven, til sin Betalings Erholdelse af samme; men derimod hvor Creditor ikke enten i forskrevne Tid, eller saaledes kan bringe i vis Erfaring, at hans Debitor haver de Midler, hvoraf han kunde betale hvis han maatte være skyldig, og eier intet andet end de Klæder, han og hans Familie skiule deres Legeme med, det Bøfskab, de kunde fuge deres Mad udi, og de Sengklæder de hvile deres Legemer paa, item en Gaandværksmand hans Værktøi — at da Creditor i saa Fald ikke burde have Frihed til for sin øvrige Præention enten at arrestere sin Debitor paa Person, eller ved Rettens Tvang lade hannem noget af forommeldte hans Dattigdom fratage; men i det Sted extradere hannem sin udgivne Forskriving, og lade hannem være fraveelses for hvis han til hannem haver været skyldig. — Og 2) Om Vi allernaadigst

ikke maatte finde for godt at lade fastsætte visse Aaringer og Terminer, nemlig Dine fra 11te Januari 1731 at regne, i hvilke de Creditorer som have forenet sig med deres Debitorer og bygger, uomgængelig sig være forbundne at lade den øvrige Deel af Capita: lerne uopsagte staae hos Debitorerne, saalænge de giver et lovligt og forsvarligt Pant derfor, vedligeholder samme, og imidlertid aarlig til rette Tid betaler Renterne — udi hvilken Post Du, Ober: Kam: merherre Neventlou, og Du, Biskop Worm, paa de af Eder alleguerede Fundamenter have viget fra de øvrige andres Mening:

Da hvad sig den første Post anbelanger, finde Vi, at det vil falde Creditorerne meget tungt, dersom de ikke i Fremtiden kunde vente nogen Betaling af deres Debitorer, som ved Arvesald eller ved andre Maader kunde komme i bedre Stand; men at deres Fordringsger, naar de ikke inden eet Aar kunde faae Oplysning om Debitorernes Midler, paa cengang skulde annulleres; hvilket meget vilde svække Crediten, som dog til Stadens Retablisement er saa høit fornøden. Men derimod holde Vi det christeligt og billigt, at Creditorerne, som have taget Grunden til sig, ei tillades at ængste de fattige Debitorer med at fratage dem deres Seng- og Gang-Slæder, saavel som deres fornødne Kiøkkentoi og Haandværks-Medskab; hvorfor Vi ogsaa denne Dags Dato allernaadigst have befalet Os elskelige Præsident, Borgemester og Raad her i Staden, at de, efter foregaaende Under søgning, ei maa tilstede, at over døslige Debitorer i saadan Tilfælde nogen Execution, eller Arrest paa deres Personer og Gods decreteres, eller de dermed vorder belagde.

Og angaaende den anden Post ere Vi ligeledes af de allernaadigste Tanker, at det vil være meget haardt, dersom en Creditor skulde først give sin Debitor Afslag, og dog ikke siden blive sine Midler mægtig; siden han formodentlig i den Henseende haver ladet endeel af sin Fordring falde, da en Mand imidlertid høilig kunde selv trænge til sine Penge; foruden at det ogsaa uimodsigelig vilde svække Crediten, og affkræfte de fleste fra at laane Penge til dem, som ville bygge paa ny, hvorudover Staden da vel tildeels vilde blive liggendes ubyggt og i Afken. — I lige Maade give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi efter Eders allerunderdanigste Forslag, allernaadigst have fundet for godt, at de uwillige Creditorer, som ikke have villet give deres Debitorer noget Afslag udi hvis de til dennem ere blevne

skyldige, skulle give dennem den samme Moderation, som de andre, der med hinanden i Mindelighed ere forenede, have erhholdet, nemlig Tredie Deels Afslag i Capitalen, og 2 Aars Renter's Eftergivelse. Saa have vi og allernaadigst fundet det billigt og nødvendigt, at De, som have haft publique Midler og de Umyndiges Penge under Direction og Værgemaal, for al Ansvar, for saa vidt de Capitaler angaaer, hvis Afgang i Commissionen er beviisliggjort, og hvis Moderation og Afsted i samme Eder's Commissionens Protocol findes anfert og ventilerede, skulle være fritagne; hvorom Vi, for befrygtende Processer og andre Vidtløftigheder at forekomme, Vores allernaadigste Declaration herom til enhver's Efterretning i Trykken ville lade publicere. Og saasom denne Vores allernaadigste anbefalede Commission herved skal være oplyst: saa haver Du Raadmand Raff, som haver ført Protocollen, samme tilligemed de dertil hørende Documenter paa Raadstuen at lade indlevere, hvor den til evig Afmindelse og til Efterretning, naar nogen Dispute imellem Debitor og Creditor om hvis i Commissionen haver været ventileret og derom er påseret, kunde forefalde, tilligemed de evrige Raadstuen vedkommende Protocoller og Breve, skal forvares; hvoraf Du og een videmeret og ligelydende Oienpart i det Danske Cancellie til Forvaring haver at forfærdige og indlevere lade. Derefter 3 Eder allerunderdanigst haver at rette. Befalende Eder Gud! Skrevet paa Bort Slot Kiøbenhavn, den 23de Decembris Anno 1729.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Friedrich R.

G. Meinichen.